

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของ "ที่อยู่อาศัย" (Housing) คนส่วนใหญ่มักจะเข้าใจว่าเป็นเพียงที่พักตัวอาคาร หรือตัวบ้าน (Shelter) เท่านั้น แต่ในความเป็นจริงแล้ว "ที่อยู่อาศัย" มีความหมายที่กว้างและสลับซับซ้อนมากกว่า ลักษณะทางกายภาพเพียงประการเดียว ดังที่

องค์การอนามัยโลก ได้ให้ความหมายของคำว่า ที่อาศัย คือ สิ่งก่อสร้างที่มีโครงสร้างและใช้วัสดุถาวรมีสิ่งสนับสนุนในการทำกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อร่างกายและจิตใจคน และกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคม

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า "บ้าน" ไว้ว่าเป็นคำนาม หมายถึงที่อยู่บริเวณที่ตั้งเรือนอยู่ คำว่า บ้านในเอกสารการวิจัยเรื่องบ้านในกรุงเทพมหานคร ในช่วง 200 ปี ก็ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า บ้านหมายถึงสิ่งปลูกสร้างเป็นที่อยู่อาศัยที่นับทั้งตัวอาคารและบริเวณที่อาคารตั้งอยู่ บ้าน หมายถึง โครงสร้างที่ถูกใช้เพื่อการอยู่อาศัยของมนุษย์ บ้านเป็นหนึ่งในปัจจัย 4 เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในการดำรงชีวิต

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินความพึงพอใจ

ความหมายของ "ความพึงพอใจ" มี 2 ความหมายคือ

1. ความพึงพอใจในรูปแบบของแรงจูงใจเชิงวัตถุ (Objective) เป็นลักษณะเมื่อคนได้รับการตอบสนองในสิ่งที่เขาต้องการ เขาก็จะมีความพอใจ แต่ถ้าหากเขาไม่ได้รับในสิ่งที่เขาต้องการก็จะเกิดความไม่พึงพอใจ

2. ความพึงพอใจในแง่มุมมองที่เป็นทัศนคติหรือเป็นการประเมินในเชิงอัตวิสัย (Attitudinal or subjective assessment) ทัศนคติ นี้ประกอบด้วย 3 ส่วน คือส่วนที่เป็นความรู้ ความเข้าใจซึ่งเกี่ยวข้องกับความรู้ ความนึกคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ส่วนที่ 2 นั้นเกี่ยวกับอารมณ์หรือความรู้สึก เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์หรือความรู้สึกที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เขาได้มีความรู้หรือความเข้าใจอยู่ก่อน

แล้ว หรือเป็นความรู้ความเข้าใจเท่าที่เขาจะรู้ และส่วนที่ 3 เป็นเรื่องเกี่ยวกับการกระทำหรือพฤติกรรม เป็นส่วนที่ส่งผลต่อการกำหนดพฤติกรรม ดังนั้น ความพึงพอใจในด้านนี้ จึงเป็นความรู้สึกในเชิงนามธรรมในลักษณะของความสุข ความสบายใจที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคล

ทฤษฎีความพอใจ เชลลีย์ (Shelley, in Honikman, ed. 1975 ; 254) คือทฤษฎีที่ว่าด้วยความรู้สึกสองแบบของมนุษย์คือ ความรู้สึกในทางบวกและความรู้สึกในทางลบ ความรู้สึกทุกชนิดของมนุษย์ จะตกอยู่ในกลุ่มความรู้สึกสองแบบนี้ ความรู้สึกทางบวก คือ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะทำให้เกิดความสุข ความสุขนี้เป็นความรู้สึกที่แตกต่างจากความรู้สึกทางบวกอื่นๆ กล่าวคือเป็นความรู้สึกที่มีระบบย้อนกลับ ความสุขสามารถทำให้เกิดความสุขหรือความรู้สึกทางบวกเพิ่มขึ้นได้อีก ดังนั้น จะเห็นได้ว่าความสุขเป็นความรู้สึกที่สลับซับซ้อนและมีความสุขนี้ก็มีผลต่อบุคคลมากกว่าความรู้สึกทางบวกอื่นๆ

ความรู้สึกทางลบ ความรู้สึกทางบวก และความสุข มีความสัมพันธ์กันอย่างสลับซับซ้อน และระบบความสัมพันธ์ของความรู้สึกทั้งสามนี้ เรียกว่า ระบบความพอใจ โดยความพอใจจะเกิดขึ้นเมื่อระบบความพอใจมีความรู้สึกทางบวกมากกว่าทางลบ ความพอใจสามารถแสดงออกมาในรูปของความรู้สึกทางบวกแบบต่างๆ ได้ และความรู้สึกทางบวกนี้ยังเป็นตัวช่วยให้เกิดความพอใจเพิ่มขึ้นได้อีก

สิ่งที่ทำให้เกิด ความรู้สึก ความคิดเห็นหรือความพอใจแก่มนุษย์ ได้แก่ ทรัพยากร (Resource) หรือสิ่งเร้า (Stimulate) การวิเคราะห์ระบบความพอใจ คือ การศึกษาว่าทรัพยากร หรือสิ่งเร้าแบบใดเป็นที่ต้องการในการที่จะทำให้เกิดความพอใจ และความสุขแก่มนุษย์ ความพอใจจะเกิดได้มากที่สุด เมื่อมีทรัพยากรทุกอย่างที่เป็นที่ต้องการครบถ้วน แต่เนื่องจากทรัพยากรในโลกนี้มีอยู่จำกัด ดังนั้นความพอใจจะเกิดขึ้นได้มากที่สุด เมื่อมีการจัดทรัพยากรที่มีอย่างถูกต้องเหมาะสมสภาพแวดล้อมทางกายภาพก็เป็นทรัพยากรของระบบความพอใจอันหนึ่ง ดังนั้น การออกแบบสภาพแวดล้อม คือ การตัดสินใจจัดทรัพยากรที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีอยู่อย่างไรให้เกิดความพอใจได้

ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัย เป็นการประเมินผลความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย รวมไปถึงการรับรู้เฉพาะด้าน หรือสภาพต่างๆ ไปจนถึงบ้านและย่านที่อยู่อาศัย ว่าตรงกับความต้องการหรือไม่ คุณลักษณะทางวัตถุ (Objective characteristics) ของที่อยู่อาศัย ตัวบ้าน ย่านที่อยู่อาศัย นอกจากจะมีอิทธิพลโดยตรงต่อความพึงพอใจของบุคคลแล้ว ยังมีผลทางอ้อมในการเป็นตัวชี้ของการประเมินทางอัตวิสัย (Subjective evaluation) โดยจะพิจารณาจากการรับรู้สภาพทางกายภาพของที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมทางสังคมแล้วทำการประเมินดูว่าสิ่งเหล่านั้น ได้ตอบสนองความรู้สึกของตนมากน้อยเพียงไร ถ้าสถานการณ์ในขณะนั้นใกล้เคียงกับความต้องการและความปรารถนา ความรู้สึกพอใจก็จะเกิดขึ้นนอกจากนี้ Becker ได้ชี้แจงว่า โดยทั่วไปแล้วมนุษย์มีเหตุผลอย่างเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจประเมินเกี่ยวกับความพอใจต่อที่อยู่อาศัยในแบบปัจจุบันของตนจึงมีการคำนึงถึงปัจจัยอื่นๆ เช่น ลักษณะครอบครัวของตน ตลอดจนข้อจำกัดเรื่องรายได้ของครอบครัวและราคาบ้าน ดังนั้นบ้านในอุดมคติจึงเป็นเพียงเป้าหมายเรื่องที่อยู่อาศัยในปัจจุบันเพื่อเป็นบันไดก้าวไปสู่เป้าหมายนั้น ดังนั้นเงื่อนไขตามสถานการณ์และกลไกการแก้ปัญหาในตัวบุคคล ในขณะหนึ่งอาจทำให้ผู้อยู่อาศัยเกิดความพอใจต่อที่อยู่อาศัยในขณะนั้นได้ แม้ที่อยู่อาศัยนั้นจะไม่ตรงกับบ้านในอุดมคติ และเมื่อเงื่อนไขตามสภาพการณ์และปัจจัยอื่นๆ แปรเปลี่ยนไปก็อาจจะทำให้ผู้อยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงจากความพอใจเป็นความไม่พอใจที่อยู่อาศัยอันเดียวกันนั้นในเวลาต่อมาก็ได้

การประเมินผลสภาพแวดล้อมทางกายภาพเป็นที่สนใจของสถาปนิกมานานแล้ว แต่เป็นการประเมินผลโดยใช้มาตรฐานของความสวยงาม ซึ่งเป็นการประเมินผลแบบอัตวิสัย (Subjective Evaluation) ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงแนวทางในการประเมินผลโดยให้ความสำคัญแก่ความพึงพอใจในการอยู่อาศัยมากขึ้น มาตรฐานที่ใช้ในการประเมินก็เปลี่ยนไปกลายเป็นมาตรฐานการใช้งาน ซึ่งเป็นการประเมินแบบวัตถุวิสัย (Objective Evaluation) แทนการดูเฉพาะรูปลักษณะภายนอกของอาคารหรือที่อยู่อาศัย

การประเมินผลแนวใหม่นี้ ใช้การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพเป็นหลัก โดยมีแนวทางในการศึกษาแตกต่างกันออกไป ล้วนแล้วแต่พัฒนาวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งผลของการวิจัยที่สามารถนำไปใช้ในการปรับปรุงแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้ตรงกับความต้องการของมนุษย์มากยิ่งขึ้นโดยการวิจัยเหล่านี้จะให้การตอบรับ (response) และปฏิกิริยา (reaction) ของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพเป็นแนวทางในการศึกษา (Newman and Conway, 1977)

Becker, 1977 ได้อธิบายว่าผู้อยู่อาศัยมีความพอใจที่อยู่ในปัจจุบันได้ แม้ว่าจะไม่ตรงกับบ้านในอุดมคติ ผู้อยู่อาศัยจะประเมินที่ผู้อยู่อาศัยด้วยปัจจัย 3 ประการ คือ

1. ภาพพจน์บ้านในอุดมคติ
2. เงื่อนไขตามสภาพการณ์
3. กลไกการแก้ไขปัญหาในตัวบุคคล

ในการประเมินผลด้วยทัศนคติและความพอใจซึ่งเป็นระบบที่ซับซ้อนนั้น มักเกิดอุปสรรคหลายประการขึ้นในการประเมินผล ได้แก่

1. ข้อจำกัดทางด้านทฤษฎี ซึ่งมีไม่เพียงพอต่อการที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในระบบกลไกภายในของมนุษย์ที่มีผลต่อการตอบรับของสภาพแวดล้อม ตลอดจนไม่สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาไปสู่ทฤษฎีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งแนวทางในการออกแบบได้
2. อุปสรรคในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคลที่ทำการประเมิน เช่นความแตกต่างทางด้านความรู้และมาตรฐานที่บุคคลใช้ในการประเมินความชอบตลอดจนประสบการณ์ในอดีตที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงของความต้องการของผู้อยู่อาศัย ซึ่งมักมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา
3. อุปสรรคในการสร้างหน่วยวัดของการประเมินผล

อย่างไรก็ตาม แนวทางการประเมินโดยอาศัยทัศนคติและความพอใจของผู้ใช้สอย ยังคงเป็นที่สนใจของนักวิชาการสาขาต่างๆ อย่างกว้างขวางทั้งนักสังคมวิทยา นักจิตวิทยา สถาปนิก

ตลอดจนนักวางผังสภาพแวดล้อม โดยต่างก็มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยแตกต่างกันออกไป เช่นในงานวิจัยบางชิ้นมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเอาผลที่ได้มาใช้ประโยชน์ในการออกแบบ และบางชิ้นเพื่อสำหรับเป็นข้อมูลในการวางนโยบาย สำหรับทั้งหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชนเพื่อให้เป็นไปตรงตามความต้องการของผู้อยู่อาศัยให้ได้มากที่สุด เช่น การศึกษาเกี่ยวกับความชอบของผู้บริโภค เพื่อเป็นประโยชน์ในการก่อสร้างและแนวทางในการลงทุนของ Norcross, 1973 นอกจากนี้ในการศึกษาบางชิ้นยังมีวัตถุประสงค์ในการที่จะหาวิธีการวัด และมุ่งพัฒนาให้เกิดความถูกต้องเที่ยงตรง และน่าเชื่อถือมากขึ้นและสามารถนำข้อมูลไปใช้ได้ในสภาพจริง

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อทำเลที่ตั้งโครงการ

วินโก (Wingo, 1969) กล่าวว่า การที่บุคคลจะเลือกทำเลที่พักอาศัยที่ใดนั้นจะขึ้นอยู่กับปัจจัยการเดินทางเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสะดวกในการเดินทางไปทำงาน

Park, Burgess and Mc.Kenzie (Hirsch, 1975) เป็นกลุ่มที่ศึกษาพบว่า การเลือกที่ตั้งของผู้อยู่อาศัยนั้นจะมีความสัมพันธ์กับรายได้เป็นหลัก เพราะจะสะท้อนถึงความสามารถในการซื้อโดยตรง โดยพบว่าผู้มีรายได้สูงจะอาศัยอยู่ชานเมืองออกไป เพราะมีความเชื่อว่าสามารถจัดหาพื้นที่อยู่อาศัยได้มากกว่าในตัวเมืองและมีความเป็นส่วนตัวมากกว่า การที่ไม่ได้ให้ความสำคัญของระยะทางการเดินทางไปทำงานนั้น เพราะเป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการเดินทางไปทำงานในเมืองได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวความคิดของ Richard F. Muth (1969) ให้เหตุผลไว้ว่าการที่ผู้มีรายได้สูงมีแนวโน้มอยู่ห่างจากศูนย์กลางเมือง (CBD) เพราะต้องการความเป็นส่วนตัวในการอยู่อาศัย ซึ่งก็หมายถึงมีความต้องการอยู่อาศัยในพื้นที่ที่มีความหนาแน่นน้อย มีสภาพแวดล้อมที่ดี ส่วนผู้มีรายได้ต่ำจะอยู่อาศัยใกล้ศูนย์กลางเมืองเพื่อสะดวกในการเดินทางไปทำงาน ในประเด็นเกี่ยวกับที่พักอาศัยในอุดมคตินี้ Richard F. Muth ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงหน่วยพักอาศัยว่า เมื่อประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจะมีแนวโน้มที่ต้องการขนาดที่พักอาศัยใหญ่กว่า และอยู่ในแหล่งที่พักอาศัยที่ดีกว่า เช่น ในแหล่งที่ตั้งที่มีการเดินทางเข้า-ออกสะดวก และมีสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้นด้วยตามรายได้

Smith (1971, p. 3-9) ได้กล่าวถึง ธรรมชาติของที่อยู่อาศัยไว้ว่า ที่อยู่อาศัยนั้นครอบคลุม ลักษณะอื่นอีก เช่น ลักษณะของความเป็นสัดส่วนแยกเฉพาะไปจากผู้อื่นทำเลที่ตั้งของที่อยู่อาศัยที่จะต้องอยู่ใกล้ที่ทำงาน สภาพแวดล้อมที่ดีทั้งทางด้านกายภาพและสังคม รวมไปถึงความมั่นคงในการลงทุนที่ส่งผลแก่ผู้เป็นเจ้าของบ้านทั้งทางด้านจิตใจและการเงิน

B.M. Morianty (Carter, 1975) ได้กล่าวว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกทำเลที่ตั้งว่าขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการ คือ

1. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วยรายได้ของผู้อยู่อาศัยและราคาของที่อยู่อาศัย
2. ปัจจัยทางด้านสังคม ซึ่งมีความต้องการทางด้านกรรมสิทธิ์หรือมีความสัมพันธ์กับกลุ่มที่มีความต้องการและมีลักษณะนิสัยที่เหมือนกัน

Berry B.J. and Horton F.E. (Murphy 1976 : 435) ได้เสนอว่าปัจจัยพื้นฐานที่กำหนดการเลือกที่อยู่อาศัยมี 3 ประการ คือ

1. ราคาหรือค่าเช่าที่พักอาศัย
2. ชนิดของที่พักอาศัย
3. ทำเลที่ตั้งของที่พักอาศัย

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อองค์ประกอบของหน่วยพักอาศัย

จากนิยามต่างๆ เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ได้มีการสรุปความหมายของที่อยู่อาศัยออกเป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ ความหมายแรกจะเป็นในแง่ของการผลิตหรือสินค้าโดยมองเป็นเพียงวัตถุ เพื่อการอยู่อาศัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ วัสดุอุปกรณ์ในการก่อสร้าง การดำเนินงานการผลิตและงบประมาณ ซึ่งองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้จะนำไปสู่การผลิตบ้านที่ค่อนข้างจะมีคุณภาพและได้มาตรฐาน

สำหรับความหมายที่สอง มีความหมายในแง่ของการอยู่อาศัย โดยเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกของคนที่มีต่อบ้าน และค่านิยมต่างๆ เช่น ความมั่นคงในการถือ

ครอง โอกาสในการได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การได้รับความเป็นส่วนตัว เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของที่อยู่อาศัย ในการตอบสนองความต้องการทางสังคมของมนุษย์ ที่นอกเหนือจากความจำเป็นพื้นฐานทางชีววิทยา

ความหมายของที่อยู่อาศัย ทั้ง 2 ความหมายนั้น ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ สืบเนื่องมาจากที่อยู่อาศัยไม่ใช่มีแต่เพียงองค์ประกอบทางวิศวกรรมเท่านั้น แต่จะต้องมีทั้งองค์ประกอบทางด้านสังคม พฤติกรรม วัฒนธรรม และอื่นๆ ที่อยู่ในสภาพแวดล้อมทางสังคมทั้งระบบ ดังนั้น การทำความเข้าใจ "ที่อยู่อาศัย" จึงไม่ควรมองด้านใดด้านหนึ่ง แต่ควรมองในลักษณะเป็นเสมือนระบบระบบหนึ่ง ดังที่ Onibokun (1974) ได้ใช้แนวคิด System Approach อธิบายที่อยู่อาศัยไว้ว่า "ความเป็นอยู่อาศัย" ที่สามารถอาศัยได้นั้น (The habitability of house) เป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยย่อยของระบบที่มีองค์ประกอบย่อยๆ เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อันประกอบไปด้วยผู้ถือครอง (Tenant) ตั๋วบ้าน (Dwelling) สภาพแวดล้อม (Environment) และการจัดการ (Management)

Newman and Conway, 1977 ได้ทำการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่อยู่อาศัยซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกาย เพื่อความเหมาะสมในการดำรงชีวิตและการประกอบกิจกรรมต่างๆ โดยยึดหลัก ดังนี้

- 1.1 การถ่ายเทอากาศ เพื่อต้องการอากาศบริสุทธิ์ และเพื่อไม่ให้เกิดความชื้นขึ้นในที่พักอาศัย
- 1.2 อุณหภูมิในที่พักอาศัย อุณหภูมิที่พอเหมาะควรเป็น 71.5° ฟ. และมีความชื้นสัมพัทธ์ 20% ถึง 50%
- 1.3 แสงสว่างในที่พักอาศัย ต้องมีความสว่างเพียงพอ เพื่อสะดวกต่อการทำงานให้ได้ผลปลอดภัยและรวดเร็วขึ้น
- 1.4 สิ่งรบกวนในที่พักอาศัยอื่นๆ จะก่อให้เกิดความรำคาญ และถ้าเป็นไปในระยะยาวนาน ย่อมมีอันตรายต่อร่างกายและจิตใจได้ สิ่งรบกวนเหล่านี้ได้แก่ เสียง กลิ่น คิววัน ฝุ่น

Button, 1976 ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการเลือกที่อยู่อาศัย สรุปได้ว่าผู้อาศัยจะต้องพิจารณาคุณสมบัติของที่อยู่อาศัย 3 ประการ คือ

1. ลักษณะของบ้าน ได้แก่ ความเก่าใหม่ของตัวบ้าน รูปแบบบ้าน ขนาดของบ้านซึ่งจะต้องมีความเหมาะสมกับขนาดของครอบครัว และคุณสมบัติเกี่ยวกับส่วนประกอบวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างของที่อยู่อาศัย
2. ลักษณะของชุมชน ผู้อยู่อาศัยมักจะเลือกบริเวณที่อยู่อาศัยที่มีสภาพทางเศรษฐกิจและสภาพทางสังคมเหมือนตนเอง
3. ความสัมพันธ์ของที่ตั้งนั้นๆ กับพื้นที่โดยรอบ ได้แก่ ความสะดวกในการเดินทางไปยังแหล่งงาน ย่านการค้า อุตสาหกรรม และการติดต่อสัมพันธ์กับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

Becker, 1977 ได้กล่าวไว้ว่าความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้อยู่อาศัยรู้สึกว่ที่อยู่อาศัยนั้น ตรงกับความต้องการหรือความปรารถนาของตน ซึ่งรวมถึง ความต้องการทางร่างกาย (Physiological needs) อันเป็นความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำสุดของมนุษย์ โดยใช้ที่อยู่อาศัยเป็นที่ปกป้องสภาพแวดล้อมต่างๆ เช่น ความร้อน ความเย็น แสงสว่าง ฯลฯ เพื่อความอยู่รอด

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

Norcross, 1973 ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อที่อยู่อาศัย และได้สรุปไว้ว่านอกเหนือจากสิ่งแวดล้อมทางกายภาพของที่อยู่อาศัย สิ่งที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญซึ่งมีมากกว่าเรื่องของตัวบ้าน นั่นก็คือระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการในชุมชน ตลอดจนบริการในด้านต่างๆ ในการตอบสนองความต้องการของผู้อยู่อาศัยในโครงการทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ด้านอนามัย สันทนาการ กีฬา การจับจ่ายใช้สอยรวมทั้งการคมนาคม ฯลฯ ซึ่งผู้อยู่อาศัยมีความสะดวกในการเข้าถึง

นอกจากความพอใจในสภาพแวดล้อมทางกายภาพจะมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ของบุคคลแล้ว Becker and Others, 1977 ได้กล่าวว่า สิ่งที่มีอิทธิพลต่อความพอใจของผู้อยู่อาศัยต่อที่อยู่อาศัยปัจจุบัน ได้แก่ ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการภายในโครงการ

แคลร์ (Claire, 1973) กล่าวว่า นอกจากผู้อยู่อาศัยจะให้ความสำคัญทางด้านสภาพแวดล้อมแล้ว การเลือกที่อยู่อาศัยต้องขึ้นอยู่กับระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการด้วย เพราะจะทำให้ผู้อยู่อาศัย ได้รับบริการทางสังคมที่ดี

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อการดูแลจัดการชุมชน

Norcross, 1973 ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยในฐานะกิจกรรมหรือการดำเนินงาน แสดงให้เห็นถึงภาพของกิจกรรมอันหลากหลาย ตลอดจนระเบียบ ข้อตกลงและนโยบายต่างๆ ซึ่งถูกกำหนดขึ้นมาโดย ผู้ดำเนินงาน (Actors) เพื่อดำเนินการก่อสร้าง ดูแลรักษา รวมทั้งการจัดการจัดระเบียบการดูแลรักษา ซ่อมแซมและปรับปรุงเกี่ยวกับวัตถุทางกายภาพที่เป็นที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ทั้งหมดนี้จะต้องมีการกำหนดนโยบายการวางแผนไว้ล่วงหน้าอย่างชัดเจน

Button, 1976 ได้กล่าวไว้ว่าผู้อยู่อาศัยมีความต้องการให้ที่อยู่อาศัยของตนนั้นได้รับการดูแลจัดการชุมชน โดยเฉพาะในด้านความมั่นคงปลอดภัย (Need for shelter and security) อันเป็นผลสืบเนื่องมาจาก ความสลับซับซ้อนของกายภาพ สังคม และความยุ่งยากของศีลธรรม จึงทำให้มนุษย์มีความต้องการปกป้องอันตราย จากภัยต่างๆ ที่อาจเกิดจากธรรมชาติหรือภัยคุกคามจากมนุษย์ โดยวิธีการสร้างหรือออกแบบ โครงสร้างที่สามารถปกป้องคุ้มกันได้ เช่น มีระบบป้องกันอัคคีภัย ใช้อิฐที่ป้องกันไฟ ระบบป้องกันการเกิดอาชญากรรม หรือวิธีอื่นๆ ที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยรู้สึกว่ามันคงปลอดภัยในทรัพย์สินของตน

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมทางสังคม

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2526 กล่าวว่า พฤติกรรมต่างๆ ของผู้อยู่อาศัยที่เกิดขึ้นเนื่องจากการใช้สอยเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการกำหนดสภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมนั้น จะเกิดความรู้สึกพอใจ-ไม่พอใจ ตลอดจนเหตุผลต่างๆ ที่ผู้ใช้สอยแสดงออกมา ซึ่งย่อมเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาออกแบบสภาพแวดล้อมใหม่หรือปรับปรุงสภาพแวดล้อมเดิม เพราะนับว่าเป็นการยากที่จะอธิบายให้เกิดความเข้าใจในสภาพแวดล้อมได้โดยไม่แสดงความรู้สึกหรือความคิดเห็นเฉพาะของผู้ใช้สอยนั้นๆ

บัดตัน (Button, 1976) ค้นพบว่าผู้อยู่อาศัยบางกลุ่มจะให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมของการอยู่อาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเพื่อนบ้าน โดยมองในแง่สังคมและการอยู่ร่วมกัน

Shelley, 1975 กล่าวไว้ว่า บ้าน เป็นเสมือนสถาบันที่ไม่ใช่เพียงโครงสร้างเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากการสร้างบ้านเป็นรูปแบบทางวัฒนธรรมที่สะสมมาช้านานและตลอดทุกช่วงเวลาบ้านได้กลับกลายเป็นมากกว่าที่พักอาศัย ดังนั้นการที่คนเราจะสร้างบ้านหรือจัดหาบ้านแต่ละครั้ง นอกจากจะไว้ใช้พักอาศัยแล้วจะต้องมีสภาพแวดล้อมที่ดี ซึ่งนอกจากจำเป็นต้องมีสิ่งแวดล้อมที่ดีแล้วความรู้สึกสนิทสนมกับเพื่อนบ้านก็เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งด้วย

Newman and Conway, 1977 ได้ศึกษาเรื่องราวการปรับตัวของมนุษย์กับการย้ายถิ่นฐานของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการย้ายบริเวณใกล้เคียง หรือบริเวณที่อยู่ในระยะทางเดินทางไกลเป็นการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยมีกลไกอย่างหนึ่งที่บุคคลจำเป็นต้องใช้ในการตัดสินใจ ซึ่งก็คือ การประเมินผลของสภาพชุมชนนั้นๆ ว่าสามารถตอบสนองต่อความคาดหวังของตนและทำให้ตนพอใจได้หรือไม่ ถ้าผลการประเมินเป็นลบมนุษย์ก็จะหาวิธีการที่จะทำให้ตนเองพอใจขึ้นมา โดยอาจจะพยายามปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่ไม่ดีนั้นด้วยวิธีการต่างๆ กัน หรืออาจจะย้ายไปอยู่ที่แห่งใหม่

Norcross, 1973 ได้กล่าวว่าความต้องการทางสังคม (Social needs) เป็นความต้องการที่จะได้รับการยอมรับทางสังคม โดยสามารถแสดงออกถึงฐานะทางสังคมของตนเองได้ และนำไปสู่ความสำเร็จ ความภูมิใจจนเกิดความนับถือตนเอง เช่น ความภูมิใจที่ได้เป็นเจ้าของบ้าน การพัฒนาตนเองในเรื่องที่อยู่อาศัยและการได้รับความเป็นส่วนตัว

บทสรุป

จากแนวความคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เห็นได้ว่าที่อยู่อาศัยยังคงเป็นปัจจัยหลักสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและปานกลาง ซึ่งยังคงมีความต้องการที่อยู่อาศัย ต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ตลอดจนมีที่อยู่อาศัยที่ใกล้ต่อแหล่งงาน การเดินทางคมนาคมที่สะดวกและระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่เพียงพอต่อการดำรง

ชีวิต ตลอดจนมีสภาพแวดล้อมสังคมที่ดีต่อกัน ความรู้สึกพึงพอใจในที่อยู่อาศัยนั้นจะมีความแตกต่างกันและเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่จะต้องทำการศึกษาและวิเคราะห์หาข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบโครงการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยและปานกลางต่อไปในอนาคต ซึ่งวิเคราะห์หาความพึงพอใจในด้านต่างๆ ดังนี้

1. ทำเลที่ตั้งโครงการ จากทฤษฎีที่เกี่ยวกับทำเลที่ตั้งโครงการของที่อยู่อาศัย พบว่าผู้อยู่อาศัยได้ให้ความสำคัญต่อการเดินทางมากที่สุด เพราะเห็นความสำคัญของสะดวกในการเดินทางเป็นสำคัญ (Wingo, 1969) โดยเฉพาะความสะดวกในการเดินทางไปทำงาน ตลอดจนความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งบริการต่างๆ (Richard F. Muth, 1969) ตลอดจนในเรื่องของรูปแบบการเดินทางไปทำงานของผู้อยู่อาศัย พบว่า ที่อยู่อาศัยที่อยู่ใกล้เส้นทางคมนาคม จะสามารถเดินทางได้สะดวกรวดเร็วและลดระยะเวลาการเดินทาง กลุ่มผู้มีรายได้สูง จะมีระยะทางในการเดินทางที่ไกลกว่าและจะยึดที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตชานเมือง มีความเป็นส่วนตัวมากกว่าผู้มีรายได้น้อยซึ่งจะต้องยึดที่อยู่อาศัยซึ่งใกล้ที่ทำงาน เพื่อลดเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทางลงให้น้อยที่สุด เนื่องจากระยะใหญ่เดินทางโดยบริการขนส่งสาธารณะ Park, Burgess and Mc.Kenzie (Hirsch, 1975)
2. องค์ประกอบของหน่วยพักอาศัย จากการศึกษาส่วนความพึงพอใจต่อองค์ประกอบของหน่วยพักอาศัย พบว่าปัจจัยที่สำคัญ ซึ่งผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่คำนึงถึง (Button, 1976) ก็คือ รูปแบบบ้าน ขนาดของตัวบ้าน ความเป็นสัดส่วน วัสดุอุปกรณ์ อุดหนุนมีระบบการระบายอากาศ แสงสว่างในที่พักอาศัย รวมทั้งสิ่งรบกวนต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความรำคาญในการอยู่อาศัย ได้แก่ เสียง กลิ่น คว้น ฝุ่น (Becker, 1977)
3. ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการภายในโครงการ เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ผู้อยู่อาศัยส่วนมากให้ความสำคัญรองจากทำเลที่ตั้งโครงการของที่อยู่อาศัย ตลอดจนบริการต่างๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้อยู่อาศัยในโครงการได้ เพราะจะทำให้ผู้อยู่อาศัยได้รับบริการทางสังคมที่ดี (Claire, 1973)

4. การดูแลจัดการชุมชน ในการวิจัยเกือบทุกการวิจัยพบว่า การดูแลจัดการชุมชน ได้แก่ การบำรุงรักษา ซ่อมแซมและปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคภายในโครงการ รวมทั้ง การดูแลรักษาความปลอดภัยในชุมชน (Button, 1976) ในด้านการป้องกันการเกิด อัคคีภัย การเกิดอาชญากรรม เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญค่อนข้างสูงต่อความพอใจ ของผู้อยู่อาศัยในโครงการ
5. สภาพแวดล้อมทางสังคม ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมที่ดี ของการอยู่อาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอยู่ร่วมกันและความสนิทสนมกับเพื่อนบ้าน (Shelley, 1975)

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวความคิดในงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นที่ได้ศึกษามา เป็น องค์ประกอบในการกำหนดตัวแปรเพื่อออกแบบสอบถาม ใช้ประกอบวิธีการศึกษาในการหาข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลตลอดทั้งการนำเสนอข้อมูล